

Benschopperstraat 25 en zijn bewoners

*.....genaemt den Sleutel, zoe die daer vuyt hanght: huysinge, hoff ende
hoffstede.....*

door H. Steenkamer en L. Beijen

INLEIDING

Wellicht het oudste woonhuis in de binnenstad van IJsselstein dateert uit de periode rond 1540 en betreft het pand met de witte voorgevel aan de Benschopperstraat 25. De aanblik van het huis roept vele vragen op waarvan de belangrijkste is waarom het zo naar achter ligt. Onderzoek naar de bouwgeschiedenis leverde weinig op maar onderzoek naar de bewoners bracht wel vermeldenswaardige feiten aan het licht.

HET HUIS

Het tweelaags hoge en vier vensters brede herenhuis dateert mogelijk uit 1540 en is vermoedelijk een van de oudste huizen van IJsselstein.

Het is van de straat gescheiden door een siertuin en heeft rechts een steeg. De negentiende eeuwse witgepleisterde voorgevel is uitgevoerd in Empire-stijl. Links zien we een dubbele paneeldeur met bovenlicht, rechts hiervan drie 6-ruits empire schuifvensters. De verdieping heeft vier identieke vensters als op de begane grond. Tussen de vensters zien we een verticale gleuf. De voorgevel eindigt in een rechte lijst met ca. 1 meter hieronder een fries met kroonlijst. Boven de kroonlijst een dakkapel met draaivenster. De rechterzijgevel is gemetseld in kloostermoppen met op de begane grond en op de verdieping een 4-ruits schuifvenster. Aan de achterkant is een dubbele deur met bovenlicht met aan weerszijden zesruits empire vensters. Rechts daarvan ook een dubbele deur met bovenlicht. Boven de kroonlijst twee dakkapellen met draaivensters. Het huis is verscheidene malen verbouwd, waarbij het ooit 1,5 meter aan de voorzijde is verlengd. Dit deel werd aanvankelijk gedekt door een lessenaarsdak. Het oude huis bezit nog de oorspronkelijke kapconstructie en wordt gedekt door een blauw pannen schilddak.

Het huis is van grote waarde vanwege de middeleeuwse kern met verbouwin-

Achtereenvolgens
de voorgevel,
rechterzijgevel,
en achtergevel
van het huis
Benschopperstraat
25 naar de huidig-
ge situatie.

gen uit diverse periodes en de voor IJsselstein unieke voorgevel in Empire-stijl. Hoewel het oorspronkelijk een stadsherberg geweest schijnt te zijn is over het gebruik als burgemeesters- en dokterswoning het meest bekend.

Voorheen bezat het huis nog een voorhuis met een binnenplaats, en een tuin tot aan het Kronenburgplantsoen. De afstand tot de Benschopperstraat is ontstaan door de afbraak van dit voorhuis. In een register uit 1596 wordt het huis met naam omschreven en aangeduid als huis of hofstede: "..... genaemt den Sleutel, zoe die daer vuyt hanght: huysinge, hoff ende hoffstede".¹ Deze naamsaanduiding slaat waarschijnlijk terug op een herberg/logementfunctie.

BEWONERS

Van de eerste bewoners is weinig meer bekend dan de naam. Vanaf 1577 zijn dat achtereenvolgens: Henrich Cock, Jan Gerritsz van Stockum, Nicolaas van Berck, Claes Aryaenz van Meerlandt en Sebastiaan Stevens. Deze laatste verkocht het huis in 1628 aan Adriaan Jansz van Beusichem, gehuwd met Sara Franckensdr. de Lange. Na zijn dood hertrouwt ze in 1638 met Daniël Roelofsz van Meerlandt (1615-1657), een lakenverkoper die ook burgemeester van IJsselstein is geweest. Eén van hun zonen was Franco van Meerlandt, gedoopt op 22 juni 1642, gehuwd met Maria van Royen, later met Johanna Rutgers. Franco is bijna 50 jaar actief geweest in de vroedschap van IJsselstein (de vroedschap bestond meestal uit 2 gasthuismeesters, 2 kerkmeesters, 2 tot 6 schepenen en 2 burgemeesters; ze was belast met bestuur en wetgeving, terwijl de schepenen, samen met de schout ook de rechtspraak verzorgden).

Franco van Meerlandt is in zijn lange leven 7x gasthuismeester, 5x kerkmeester, 5x schepenen en 31x burgemeester geweest. Bij gelegenheid van zijn 88e verjaardag schreef een van zijn zoons het volgende gedicht:

Verjaarswensch aan mijn geagten Vader Franco van Meerland.

*Al schijnt uw Jaarzon slechts met lauwe en flauwe stralen,
Al deekt een dikke damp dat gloejend aangezicht,
Nog spreit uw gunst op mij, zoo lieflijk een ligt,
Daar zelf de lentezon in kragt niet bij kan halen.*

*Schoon vader, wiens beleid nogh perk gedooft, nogh palen;
Die Vrieslands vorsten aan uw Deugden hebt verpligt,
En zich bij Batoos kroost eene Eeuwige eernaam sticht,
Die, nijdt en tijt ten trots, in ieders hert blijft pralen.*

*Godt, die zich steeds vertoonde als uwen Schut en Scherm,
U redde uyt allen noodt met eenen sterken arm,
Wil met zijn gunst U en ons Moeder milt beschijnen,
En voorts, als ge afgeleeft, dit kommerdal verlaat,
En uwe levenszon ter westkimme ondergaat,
Uw ziel Zeeghaftig in het licht der Serafijnen.*

22 juni 1730

W.B.

De zin over 'Vrieslands vorsten' duidt op het feit dat Franco op goede voet stond met Maria Louise van Hessen-Kassel (Marijke Meu). Zij was de moeder van Willem Friso, stadhouder van Friesland en baron van IJsselstein en zelf vanaf 1731 baronesse van IJsselstein.

Franco's dochter Mechteld trouwde in 1705 met de luitenant ter zee Johan Beijen, zoon van Dirck Beijen en zijn vierde vrouw Cornelia van Laren.

Deze Dirck Beijen stamde uit het oude IJsselsteinse geslacht Beijen waarvan de vermeldingen teruggaan tot 1530 wanneer ene Dirck Janszoon als schepen van IJsselstein een lakzegel voert van de latere Beijens. In 1560 wordt voor het eerst de naam Beijen gevoerd door, vermoedelijk twee zoons van Dirck Janszoon. Een kleinzoon van Dirck met de naam Dirck Janszoon Beijen (ca. 1560-1629) wordt in 1593 door prinses Maria van Nassau zijnde baronesse van IJsselstein, aangesteld als 'vuurschouwer' (toezichthouder op de brandveiligheid). Hij was later tevens schepen van de stad. Een zoon van deze Dirck, Gijsbert (ca. 1600-1653) genaamd, was ondermeer burgemeester van IJsselstein. Een van Gijberts kinderen heette weer Dirck Beijen (ca. 1630-1692) die chirurgijn en tevens jarenlang schepen was.

Bijzonder aan deze Dirck was zijn vier huwelijken. Zijn drie eerdere vrouwen overleden in resp. 1667, 1669 en 1670. Kort na het overlijden van zijn derde vrouw wil hij opnieuw trouwen met de domineesdochter Cornelia van Laren. Het heeft heel wat discussie gekost bij dominee en kerkenraad voordat op 27 mei 1670 toestemming tot het huwelijk werd gegeven. Het huwelijk leverde wel 9 kinderen op en in totaal kreeg onze Dirck 17 kinderen. Een van de zoons uit het vierde huwelijk was Johan (1682-1712) die een militaire loopbaan bij de marine doorliep. Op 23 jarige leeftijd trouwt hij met de IJsselsteinse Mechteld van Meerlandt, dochter van de bijzonder invloedrijke Franco van Meerlandt. Het paar gaat in Edam wonen en in 1706 wordt zoon Johan Franco-1 geboren.

In 1710 kreeg Johan Beijen van de admiraliteit van Amsterdam het commando over het oorlogsschip 'Ooststellingwerf' met 250 bemanningsleden. In 1712 overleed hij, nog maar 29 jaar oud. In 1720 verhuisden zijn weduwe en zoon naar Dordrecht, waar Mechteld hertrouwde met Willem Beijen, een telg van een Dordtse familie Beijen.

De IJsselsteinse familie Beijen heeft van oorsprong een hertengewei als wapen. Op een akte uit 1530 treffen we een zegel van de schout en schepenen Dirck Janszoon, geda-teerd op 'ons lieven vrouwen lichtmis-dach' (2 februari). Het gewei was zwart, de achtergrond geel.

Johan Franco-1 trouwde in 1731 met, waarschijnlijk, zijn nicht Arnolda Catharina van Esch (1699-1774), dochter van Johan van Esch en Anna Catharina Walraven, en ging in IJsselstein bij zijn grootvader Franco van Meerlandt wonen. Johan Franco en zijn vrouw verzorgden hem in diens laatste levensjaren tot zijn overlijden.

In 1734 overleed Franco van Meerlandt op 92-jarige leeftijd en erft Johan Franco o.a. het huis aan de Benschopperstraat. Aan het eind van Franco's leven was Mechteld zijn enig overgebleven kind; zijn andere zeven kinderen waren inmiddels allemaal overleden. Franco schijnt in die tijd danig gebrouilleerd te zijn geweest met Mechteld en vooral met haar tweede man Willem Beijen. Om problemen met Mechteld, die wel zijn enige officiële erfgenaam was, te voorkomen liet Franco op 2 maart 1734, enkele maanden voor zijn dood, voor schout en schepenen van IJsselstein een verklaring vastleggen met onder andere de volgende tekst:

Te kennen geevende de Comp[aran]t, dat zijnen kleinzoon de Heer Joan Franco Beije, zedert, en geduurende, zijn huwelijk met Arnolda Catharina van Esch, voor hem Comp[aran]t hadde waargenoomen en geadministreert veele zaken en affaires, dat dezelve ook voor hem (hoewel het meeste in des Comp[aran]ts bijweezen, schoon de quitancien bij zijnen kleynzoon bij ordre van hem Comp[aran]t waaren geteekent en geschreeven) hadde ontfangen diverse penningen en gelden zoo van Landpagten, Rente van Obligatien en andere capitaalen; Dat ook door den zelve, op des Comp[aran]ts ordre en met zijn kennisse, waren gedaan diverse betaalingen en uytgaaven: Wijders nog dat zijn voorn[oe]mdje kleynzoon met zijn huysvrouw en familie bij hem Comp[aran]t hadden ingewoont, en genooten kost, Drank, en alt gunt tot een eerlijke sustentatie en bestant specteerende is; en laastelijk dat zijn meergemeldje kleynzoons huysvrouw ook hadde gehouden en gehad de direct[i]e en maniantie der huyshouding. Dat aan hem Comp[aran]t door zijn voorn[oe]mdje kleynzoon en Huysvrouw successivelijk op diverse tijden, weegens al 't gunt voorsz[eg]d, was gedaan Reekening en verantwoording; ten volkoomen en genoeg van hem Comp[aran]t; gelijk hij Comp[aran]t al 't zelve bij deezen volkomentlijk als nog approbeert, laudeert & ratificeert bij deezen.

Kortom: Franco laat vastleggen dat zijn kleinzoon Johan Franco, met diens vrouw, op zijn verzoek (financieel) zaken, zowel betalingen als ontvangsten namens hem had gedaan. Bovendien had Johan met zijn gezin bij hem ingewoond en had diens vrouw de huishouding geleid. En dit altijd met zijn goedkeuring, waardering en bekrachtiging.

Verder verklaarde hij dat hij zijn kleinzoon dechargeerde van het doen van verdere rekening en verantwoording ten opzichte van de erfgenamen over wat hij gedaan had en dat hij zijn kleinzoon en diens vrouw de genoten kost en inwoning schonk ter compensatie van alles wat ze voor hem hadden gedaan, dat hij met zijn kleinzoon overeengekomen was dat die zijn zaken zou blijven waarnemen en administreren en dat diens vrouw de huishouding zou blijven besturen zoals zij dat tot dusverre hadden gedaan, en dat ze ook voor de komende periode na zijn dood aan de erfgenamen geen rekening of verantwoording zouden hoeven af te leggen. Johan Franco Beijen ondertekende de verklaring ook; hij verklaarde het geheel te accepteren en zijn grootvader nooit op enige verdere salariering te zullen aanspreken. Op dezelfde datum liet Franco ook nog een

nader testament passeren ter aanvulling op zijn testament van 1732. De strekking was dat als Mechteld en haar man Willem Beijen de verdeling die hij in dat testament had gemaakt en de donaties die hij aan zijn kleinzoon had gedaan niet binnen zes weken na zijn overlijden zouden willen accepteren, Mechteld zou terugvallen op haar legitieme portie. Mechteld overleed al vier maanden na haar vader, op 16 oktober 1734. Op dat moment was de verdeling van Franco van Meerlandt's erfenis nog niet geregeld. Via Mechteld waren er nu twee erfgenamen: haar zoon Johan Franco Beijen-1 en haar tweede man Willem Beijen. Na waarschijnlijk moeizame onderhandelingen sloten die twee een akkoord dat op 14 juni 1735 werd vastgelegd voor notaris Huijbert van Wetten in Dordrecht. Johan Franco-1 erfde de IJsselsteinse onroerende zaken, waaronder het huis aan de Benschopperstraat.

Johan Franco Beijen-1 (1706-1752), was schepen in 1735 en van '38 tot '46. Hij hield van de belangrijkste gebeurtenissen in zijn leven een soort dagboek bij. Hier volgen daaruit enkele stukken:

Op den 26e April 1731, donderdags avont om 7 Uuren, ben ik Johan Franco Beijen, enige Zoon van Jan (Johan) Beijen (in leven Commandeur ter zee van 't Edelen Collegie der admeraliteit van Amster dam) en Megtelda van Meerlandt, inden Huwelijken staat getreden met Arnolda Catharina van Esch, dogter van Johan van Esch en Maria Catharina Walraven en getrouwt te Meerkerk, door Do Ruardus Cloppenburgh, zijnde ik 4 dagen te voren en dus op het 3de gebod geweest; 25 jaren, en mijn huisvrouw den 14 febr 32 jaren.

Tusschen den 25e en 26e Dezerember 1731, 's nagts om 3 Uuren is mijn huisvrouw na langdurige swakheit en suckeling met de derdendaagse koorts in de kraam bevallen van een dogter van zeve Maanden, dewelke op zondag den 30e alhier te IJsselstein ten overstaan van mijn grootvader Franco van Meerlandt (in zijn 90e jaar) en mijn huisvrouws moeder Anna Catharina Walraven voorn. en mijn is gedoopt door Do. Wilhelmus Seiffers en genaamt na mijn grootvader en eige grootmoeder Frankona Maria.

Op den 4e Januari 1732 is Frankona Maria nadat savonts om half agt een swaar stuipje had gekregen om 10 Uuren overleden, out zijnde ruim elf dagen.

Ook de geboorte van een zoon, Franco Daniël in 1733 is hierin beschreven. Deze zoon overleed al op 8-jarige leeftijd. Andere kinderen waren Anna Catharina, Mechtilda Maria en Johan Franco-2. In 1736 verkocht Johan Franco-1 vier 'morgen' land (1 morgen = 0,85156 hectare) aan de uit Saksen verdreven Hernhutters, die daar een huis bouwden onder de naam 's Heerendijk'. Evenals alle nieuwe ingezetenen moesten de Hernhutters bij het stadsbestuur een verklaring inleveren, bevattende een waarborg dat ingeval van armlastigheid vanuit de plaats van herkomst voor bijstand zou worden gezorgd. De eerste bewoners werden van deze verplichting ontslagen, dankzij de 'cautie'(borgstelling) van o.a. Johan Franco-1. In 1741 sloot hij zich aan bij de 'Broeder-

gemeente', zoals de Hernhutters zich noemden. Zijn lidmaatschap van de beweging was te IJsselstein zeer omstrede en gaf aanleiding tot jarenlange strijd tussen hem en de kerkenraad van de 'gereformeerde kerk'.²

's Heerendijk werd geen succes en in 1746 vertrokken vele bewoners naar Zeist, waar ze tot op de dag van vandaag nog steeds actief bezig zijn met hun voorname taak: de zending.

Na het overlijden van Johan Franco-1 in 1752 ontstonden grote conflicten tussen diens weduwe Arnolda van Esch en de Hernhutters over de enorme bedragen die hij hun had voorgesloten, dan wel geschonken. De weduwe eiste fl. 41.000,-, de Hernhutters wilden niet meer dan fl. 15.000,- betalen, en dan nog in termijnen. De zaak werd pas in 1762 afgedaan toen de weduwe haar vorderingen inslikte in ruil voor de laatste niet betwiste termijnen.

Na het overlijden van Arnolda van Esch, op 17 april 1774, bleek dat de Beijens tot een zeer welgestelde familie behoorden. Hun erfgenamen, Anna Catharina Beijen, weduwe van dominee Isaac Ter Bruggen, en Johan Franco Beijen-2 moesten behalve een huis in de Kloosterstraat, de Benschopperstraat, en naast de Schuttersdoelen in IJsselstein, twee huizen in Vianen, een in Dordrecht en een hofstede in Benschop verdelen. Daarnaast nog talloze stukken land, in grootte variërend van 1 tot 8 morgen, totaal ± 60 morgen, obligaties tot een totaalbedrag van ± fl. 18.000,- en banksaldo's op banken in Londen en Nederland ten bedrage van ± fl. 6000,-.

Johan Franco Beijen-2 (1738-1789) was meester in de rechten en tevens schepen (van 1764 tot '67, in '75, van '77 tot '79, van '82 tot '84) en burgemeester (in 1769, '73, '74, '80, '81 en '85) van IJsselstein. Hij trouwde in 1772 met zijn nicht Elisabeth Charlotte Elikink (1740-1812), dochter van Bernardus Elikink, predikant te Dordrecht en zondagsdichter, en Elisabeth van Esch (zuster van Anna, Catharina van Esch). Hierdoor kreeg Johan Franco belangen in Dordrecht, zoals blijkt uit een opdracht om een pakhuis en erf te verkopen en uit het feit dat hij mede-reder werd van een 'fluitschip' dat in Dordrecht op stapel stond.

De jongelui uit de buurt kwamen ter bruiloft met het volgende gedicht:

<i>Wij voegen ons ook bij Uw twee</i>	<i>Die zijn en blijven hoog geagt</i>
<i>En Wenschen dat uw vrolijk Trouwen</i>	<i>Tot roem van die uijt Wien sij Sproote.</i>
<i>Steeds heijl verschaft in Vollen Vree</i>	
<i>Dan sult gij hier een heemel Bouwen.</i>	<i>Nu Lieve Twee (in 't groote gild)</i>
	<i>Vaart wel en houd Uw altoos kloekjes</i>
<i>Vreelievend paar Uw Eel geslacht</i>	<i>Wij kunnen als g uijtdeelen wilt</i>
<i>Wort Voortgeset want sulke Looete</i>	<i>Haast proeven van Uw Suijkerkoekjes.</i>

Elisabeth had het dichtersbloed van haar vader geërfd. Tal van meestal lange en godvruchtige gedichten door haar gemaakt gemaakt bij gelegenheid van een geboorte, verjaardag, huwelijk of overlijden zijn bewaard gebleven.

Johan Franco Beijen-2 kwam reeds op 50-jarige leeftijd te overlijden. Zijn vrouw liet dit door middel van een gedrukt schrijven aan familie en vrienden weten. Om de juiste titulatuur van de geadresseerde te kunnen vermelden was in dit schrijven hier en daar ruimte opengelaten.

WelEdele Gestrenge Heer & Neeff!

Gister avond om negen uren vond ik mij in de bitterste droefheid gedompeld, alzoo het den Vrijmagtigen Heer van dood en leven behaagt heeft, mijnen zeer waardige en teer beminde Echtgenoot, den Wel Edele Gestr. Heer en Mr. JOHAN FRANCO BEIJEN, regerend Burgemeester dezer Stad, in den Ouderdom van vijftig jaar en vijf maanden, na een ziekte van ruim vier week- en door den dood van mij weg te neemen.

Hoe swaar en grievende mij dit verlies zij, daar ik in denzelven mij beroofd zie van een waardigen en tederlievenden Man, mijne drie Kinderen van eenen regt-geaarden Vader, en de Stad van een algemeen geachten en beminde Regent: zoo wensche ik echter door genade den Heer te zwijgen, te meer daar het Hem behaagt heeft zijn WelEdele, kort voor het gevaarlijkste van zijne ziekte, op een bijzondere wijze met zijn ligt en genade gunstig voor te koomen, en tot dien smertelijken te bereiden, zoo dat hij, schoon niet tot den einde in die levendigheid, nochtans den Heere geloovig bleef aankleeven, en zeer gelaaten en eenswillende alleen op de Borggerechtigheid van den Goddelijke Heiland in de zalige rust is ingegaan.

Ik hebbe het mijn pligt geacht Uwel Ed.Gestr. van dit voor mij allertreurigste sterfgeval kennis te geven, niet twijfelende of Uwel Ed.Gestr. zult in deeze mijne regtmaatige droefheid wel eenig deel neemen; beveelende mij voorts in Uwel Ed.Gestr. Christelijk aandenken, en hebbe de Eer mij met schuldige hoogagting te noeme Wel Edele Gestrenge Heer

*Uwel Ed.Gestr.Zeer bedroefde Dienaresse
Ysselstein den 1 April 1789*

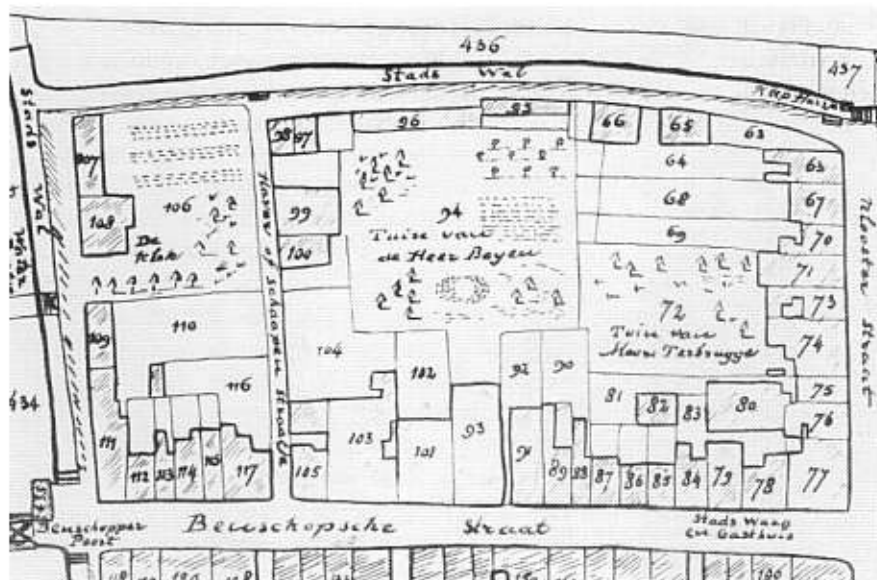
E.C. Elikink, Wed: Beijen

Familiewapen van de Beijens zoals werd gevoerd door Johan Franco Beijen-3 in 1824. Net als het zegel van zijn voorvaders uit de oudste generaties bevat het een hertengewei.

Hun zoon, Johan Franco Beijen-3 (1773-1842), was van 1815 tot aan zijn dood in 1842 burgemeester van IJsselstein en tevens de eerste van de vele huisartsen die het pand hebben bewoond. Hij huwde in 1800 met de nog minderjarige Maria Jeanne Florentina Trip (1783-1868), de dochter van luitenant-generaal Hendrik Rudolph Trip en Gijsberta Maria van Omphal. Door dit huwelijk kwam de familie Beijen in hoge militaire kringen te verkeren. Hendrik Rudolph Trip jr, haar broer, was lange tijd opperbevelhebber der Nederlandse Artillerie en van 1834 tot 1840 'directeur generaal van Oorlog' (tegenwoordig minister van Defensie).

Johan Franco-3 is de laatste Johan Franco te IJsselstein. Van de drie zonen die hij krijgt kiezen er twee, Hendrik Johan Rudolph Beijen (1817-1892) en Anthonie Frederik Beijen (1824-1904)

Detail van kaartnr. 565 uit de Topografische Atlas van het Rijksarchief te Utrecht met benoeming volgens de 'oorspronkelijke aanwijzende tafel der grondeigenaren en der ongebouwde en gebouwde vaste eigendommen'. Opgemaakt september 1832.

voor een carrière in het leger en bereiken daarin hoge posities. Een andere zoon, Johan Franco-4 (1803-1878) werd huisarts te Barneveld.

Het jaar 1829 moet een bijzonder jaar zijn geweest voor de familie: op 21 februari overlijdt dochter Johanna Francona Elisabeth op 27-jarige leeftijd aan "eene hevige zenuw-zinking-ziekte van weinige dagen"; op 26 maart trouwt zoon Johan Franco jr. met jonkvrouw A.H.P. Boogaard (hij is dan al arts te Barneveld) en op 15 september van dat jaar krijgt Maria Trip op 46-jarige leeftijd nog een dochter. In totaal worden er 14 kinderen geboren (6 zonen en 8 dochters) van wie er 6 voor hun vijfde jaar overlijden.

Op 18 februari 1842 overlijdt de laatste IJsselsteinse Johan Franco (3) zijnde "in leven Burgemeester en Medicinae Doctor dezer stad, en lid van de Provinciale Geneeskundige Commissie van UTRECHT".

Op de kadastrale stadsplattegrond van 1832 met benoeming van de grondeigenaren krijgen we een beeld van de oppervlakte van het huis met tuin en bijgebouwen op de schaal van de overige bebouwing. De tuin (nr. 94) was enorm, veruit de grootste in de binnenstad, en besloeg maar liefst bijna 2000 m²! Op de kaart is het huis Benschopperstraat 25 te vinden onder nummer 93. De bebouwing is nog ingetekend tot aan de straat, dus inclusief voorhuis. Tot de eigendommen van Johan Franco-3 behoorde in 1832 ook de nummers 95,96,99 en 100 waarbij nr. 99 als schuur is gekenmerkt. De andere nummers staan aangegeven als woonhuizen en stalling.

In de achtergevel van het huis hebben verschillende generaties Beijen hun initialen gekerft. Hier één de duidelijkste.